

Лукіна Лія Русланівна,

ORCID ID: 0000-0001-6133-5902

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,

старший викладач кафедри прикладної лінгвістики,

зарубіжної літератури та журналістики

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF POLISH LANGUAGE

У статті розглянуто сутність та значення комунікативної компетентності як невід'ємної складової професійної підготовки майбутніх учителів польської мови. Проаналізовано сучасні підходи до визначення поняття «комунікативна компетентність». У контексті нашого дослідження комунікативну компетентність визначено як сукупність знань, умінь та навичок, які забезпечують ефективну міжособистісну та професійну взаємодію в умовах сучасного освітнього середовища.

Особливу увагу приділено ролі комунікативної компетентності у процесі навчання польської мови як іноземної. Наголошено, що успішне засвоєння мовленнєвих знань потребує сформованого вміння ефективно спілкуватися, враховуючи культурні та соціальні особливості мовного середовища. Констатовано, що саме комунікативна компетентність забезпечує інтеграцію теоретичних знань з практичними навичками та сприяє підвищенню якості освітнього процесу. Висвітлено роль лінгвістичних та соціокультурних аспектів у розвитку здатності до дієвої комунікації, підкреслено важливість практичного оволодіння іноземною мовою в різних комунікативних ситуаціях. Зазначено, що лише володіння мовою недостатньо для забезпечення якісної професійної діяльності, адже майбутній учитель повинен вміти адаптувати свої комунікативні стратегії до особливостей аудиторії та навчального процесу. Акцентовано увагу на важливості створення полікультурного освітнього середовища, яке забезпечує міжкультурну взаємодію та сприяє формуванню толерантного ставлення до мовних та культурних традицій інших народів.

Зроблено висновок, що формування комунікативної компетентності є важливим чинником професійного становлення майбутніх учителів-полоністів. Інтеграція міждисциплінарного підходу, цифрових технологій, активних методів навчання та увага до соціокультурних особливостей сприяє підготовці кваліфікованих фахівців, здатних забезпечити продуктивну взаємодію учасників освітнього процесу.

Ключові слова: професійна підготовка, комунікативна компетентність, комунікативні стратегії, учитель польської мови, міжкультурна комунікація.

The article deals with the essence and significance of communicative competence as an integral part of the professional training of future Polish language teachers. Modern approaches to the definition of "communicative competence" are analyzed. In the context of our study, communicative competence is defined as a set of knowledge, skills and abilities that ensure effective interpersonal and professional interaction in the modern educational environment.

Particular attention is paid to the role of communicative competence in the process of teaching Polish as a foreign language. It is emphasized that the successful acquisition of language knowledge requires the ability to communicate effectively, taking into account the cultural and social characteristics of the language environment. It is stated that it is communicative competence that ensures the integration of theoretical knowledge with practical skills and contributes to improving the quality of the educational process. The role of linguistic and socio-cultural aspects in the development of effective communication is highlighted, the importance of practical mastery of a foreign language in various communication situations is emphasized. It is noted that language proficiency alone is not enough to ensure quality professional activity, as a future teacher must be able to adapt communication strategies to the peculiarities of the audience and the educational process. Attention is focused on the importance of creating a multicultural educational environment that ensures intercultural interaction and promotes tolerance to the linguistic and cultural traditions of other peoples.

It is concluded that the formation of communicative competence is an important factor in the professional development of future language teachers. The integration of an interdisciplinary approach, digital technologies, active teaching methods and attention to socio-cultural features contributes to the training of qualified specialists capable of ensuring productive interaction of participants in the educational process.

Key words: professional training, communicative competence, communication strategies, Polish language teacher, intercultural communication.

Постановка проблеми. Сучасні соціокультурні та освітні реалії вимагають від педагогів високого рівня професійної підготовки, яка включає не лише володіння предметними знаннями, але й сформованість ключових компетентностей, серед яких особливе місце займає комунікативна компетентність. Водночас практика показує, що в процесі підготовки майбутніх учителів не завжди приділяється достатня увага цілеспрямованому формуванню комунікативної компетентності. Зокрема, існують проблеми інтеграції міждисциплінарного підходу, відсутність системності у застосуванні інноваційних методів навчання, недостатній рівень залученості здобувачів вищої освіти до міжкультурної взаємодії. Крім того, змінюються вимоги до учителів іноземних мов, адже вони повинні бути не лише носіями знань, а й фасилітаторами, які стимулюють активну комунікацію та розвиток мовленнєвих умінь та навичок.

Таким чином, постає потреба теоретичного обґрунтування та розробки ефективних підходів до формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів польської мови. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю підготовки кваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців, здатних до успішної професійної діяльності в сучасному глобалізованому світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування комунікативної компетентності майбутніх учителів є предметом дослідження багатьох науковців, які акцентують увагу на її важливості для успішної та ефективної професійної діяльності педагога. Так, Андрощук І. розглядає комунікативну компетентність як важливий засіб ефективної взаємодії учасників освітнього процесу та акцентує увагу на певних її складниках (особистісних якостях, знаннях, уміннях та навичках) [1]. Мамчур Л. охарактеризувала основні ознаки комунікативної компетентності особистості та визначила їх значення для реалізації успішного спілкування у сучасному суспільстві [10]. Бібік Н., Дубовицька Т. комунікативну компетентність визначають як інтегративну складову, яка охоплює мовленнєві, соціокультурні та професійні аспекти. Важливість формування цієї компетентності пов'язана з потребою

забезпечення ефективної міжособистісної взаємодії в освітньому процесі [2], [6].

Болотнікова А. та Король Т. у статті «Формування комунікативних навичок на початковому етапі навчання польської мови» аналізують особливості розвитку комунікативної компетентності на початковому етапі вивчення польської мови. Вони підкреслюють важливість поступового оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності та акцентують увагу на техніках розвитку комунікативних умінь та навичок, зокрема мовленнєвих компетентностей з аудіювання, усного та письмового мовлення, читання, а також фонетичної та іншомовної лексичної компетентностей [4].

У дослідженнях зарубіжних вчених наголошується переважно на міжкультурному аспекті комунікативної компетентності, який є ключовим у процесі навчання іноземної мови. М. Байрам (M. Byram) визначає міжкультурну комунікативну компетентність як здатність розуміти й інтерпретувати соціокультурні контексти у спілкуванні з представниками інших культур [12], Д. Дірдорф (D. Deardorff) комунікативну компетентність розглядає через призму міжкультурної компетентності у контексті міжнародної освіти [15], Д. Джексон (J. Jackson) досліджує вплив програм міжнародної академічної мобільності, таких як Erasmus, на розвиток міжкультурної комунікативної компетентності у здобувачів [17].

Мета статті – охарактеризувати сутність комунікативної компетентності, визначити її роль та значення у процесі професійної підготовки майбутніх учителів польської мови.

Виклад основного матеріалу. Термін «мовна компетентність» увів у лінгвістику Н. Хомський (N. Chomsky) в 1960-х роках. Він вважав, що мовна компетентність це вроджена здатність людини розуміти й продукувати граматично правильні висловлювання. Автор замінив дихотомію Ф. де Соссюра (F. de Saussure) «мова/мовлення» на «компетентність/застосування», де компетентність стосується знання мови, а застосування – її використання в реальних ситуаціях. Таким чином, Н. Хомський зосередився на ідеальній моделі мовної здатності, оминаючи практичні аспекти використання мови [14].

Концепцію Н. Хомського розвинув антрополог і соціолінгвіст Д. Хаймс (D. Hymes), який започаткував поняття «комунікативна компетентність». Він визначив її як здатність мовця адаптувати висловлювання до соціального контексту, поєднуючи мовну компетентність із знанням соціальних норм. Д. Хаймс наголошував, що для ефективного спілкування недостатньо лише знати мову – необхідно вміти використовувати її відповідно до конкретної ситуації [16].

Модель комунікативної компетентності, розроблена М. Кейном і М. Суейн (M. Canale, M. Swain) та модифікована М. Канал (M. Canal), базується на концепції Д. Хаймса, але розширює її, додаючи стратегічний і дискурсивний виміри. Модель включає чотири компоненти: граматична компетенція – знання мовних підсистем (лексика, граматики, фонетика); дискурсивна компетенція – здатність створювати та розуміти логічні усні й письмові висловлювання; соціолінгвістична компетенція – знання соціокультурних норм і вміння адаптувати мовлення до відповідного контексту; стратегічна компетенція – використання вербальних і невербальних засобів для уникнення непорозуміння у спілкуванні [13].

В свою чергу Л. Бахман (Bachman L.) уводить до наукового обігу термін «комунікативна мовна здатність» яка проявляється в здатності адекватно використовувати мову в комунікативних і контекстуальних ситуаціях. Ця модель включає: мовну компетентність, яка поділяється на організаційну компетентність – здатність до структурування мовлення або тексту та прагматичну компетентність – уміння застосовувати мову з урахуванням значення та контексту; стратегічну компетентність – навички подолання труднощів у комунікації. Л. Бахман також підкреслює вплив контексту та взаємодію компонентів моделі для забезпечення ефективного спілкування [11].

Відповідно до «Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», мовна комунікативна компетентність поділяється на три основні категорії: лінгвістична компетентність, яка передбачає вміння та навички використовувати системні знання про мову; соціолінгвістична компетентність – здатність враховувати соціальний контекст під час спілкування; прагматична компетентність – уміння функціонально використовувати мовні засоби, забезпечувати логічність і послідовність висловлювання, розпізнавати тип і форму тексту [7].

Варто зазначити, що у вітчизняній науці питання формування комунікативної компетентності

майбутніх учителів є однією з ключових проблем. Так, Бідюк Н. комунікативну компетентність розуміє як «сукупність здібностей, знань, умінь, навичок, ставлень, цінностей, ініціатив та комунікативного досвіду особистості, необхідних для розуміння чужих та продукування власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування; здатність до активної взаємодії та навчання інших мовленнєвих суб'єктів» [3]; Гончарук В., Подлевська Н., Живолуп В. «здатність особистості будувати власну комунікативну поведінку відповідно до реальних ситуацій спілкування, зокрема професійного спілкування, особлива якість мовленнєвої особистості, набута в процесі спілкування або спеціального навчання» [5, с. 90]; Коротун О. «складну інтегративну властивість особистості, що характеризується її теоретичною, практичною та психологічною здатністю до здійснення комунікативної діяльності відповідно до суспільно-культурних норм і встановлених вимог» [8]; Кравченко-Дзондза О. «здатність здійснювати мовну діяльність, як реалізація комунікативної поведінки на основі системи компонентів: мотиваційного (мовна поведінка), когнітивного (знання), оперативного (подолання протиріч, приписаних змістом навчання)» [9, с. 98]; Мамчур Л. «здатність індивіда налагоджувати та підтримувати необхідні контакти в соціумі, сукупність знань, умінь та навичок у сфері вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття та відображення дійсності у різноманітних ситуаціях спілкування» [10].

Ми ж у контексті нашого дослідження комунікативну компетентність майбутніх учителів визначаємо як сукупність знань, умінь та навичок, які забезпечують ефективну міжособистісну та професійну взаємодію в умовах сучасного освітнього середовища.

Комунікативна компетентність є однією з основних компетентностей, які розвиваються та формуються під час вивчення іноземної мови. Важливо сприймати її як ключовий інструмент для формування особистості, але без взаємозв'язку з іншими компетентностями це буде неможливо.

Для розвитку компетентної особистості учитель повинен створити в учнів міцний фундамент знань; сприяти розширенню словникового запасу; навчити вільно висловлювати свої думки; розвивати аналітичні, синтезуючі та класифікаційні навички, а також здатність критично оцінювати події та мати власну точку зору; навчити орієнтуватися в безперервному потоці інформації та виділяти найважливіше.

Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів польської мови є складним та багатограним процесом, який передбачає розвиток умінь і навичок, необхідних для ефективної міжособистісної, міжкультурної та професійної комунікації, що є основою якісного навчання польської мови. Основними складовими цього процесу є:

– лінгвістична (мовна) компетенція – передбачає знання усіх аспектів польської мови: граматики, лексики, фонетики та стилістики, які забезпечують функціонування комунікативної компетентності у всіх видах мовленнєвої діяльності та є основою для ефективного спілкування;

– мовленнєва компетенція – здатність свідомо та коректно застосовувати мовні засоби в різноманітних комунікативних ситуаціях, дотримуючись мовних норм на всіх рівнях. Мовленнєва компетенція є багатограним поняттям. Вона базується на мовній компетенції та включає систему умінь, необхідних для спілкування: ведення діалогу, сприйняття, відтворення й створення усних та писемних монологічних і діалогічних висловлювань різних жанрів, видів і типів. Ця компетенція забезпечує здатність ефективно використовувати усну та писемну мову в різноманітних життєвих ситуаціях. Вона проявляється у вмінні адаптувати мовлення до мети, завдань і умов спілкування, використовуючи багатство виражальних засобів мови. Важливим є вміння доречно використовувати як мовні, так і позамовні засоби виразності (міміку, жести, інтонацію, рухи, дистанцію) для забезпечення ефективного спілкування;

– соціокультурна компетенція – поділяється на: країнознавчу компетенцію (знання про культуру країни, мова якої вивчається, традиції, її історичне минуле, географічні особливості, економічну ситуацію, політичний устрій) та лінгвокраїнознавчу компетенцію (передбачає здатність розуміти й використовувати особливості вербальної та невербальної поведінки носіїв мови в конкретних комунікативних ситуаціях, тобто, це сформованість комплексного уявлення про національно-культурну специфіку країни, мова якої вивчається);

– міжкультурна компетенція – здатність ефективно спілкуватися в різних культурних контекстах. Розуміння культурних та ментальних відмінностей допомагає уникати комунікативних бар'єрів і конфліктів під час навчального процесу.

Отже, формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів-філологів є важливим завданням сучасної професійної підготовки, яке допоможе їм стати успішними комунікаторами,

майстерно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу та успішно виконувати свої професійні обов'язки.

Роль комунікативної компетентності у професійній підготовці майбутніх педагогів можна розглядати у кількох аспектах.

1. Належний рівень сформованості комунікативної компетентності сприяє ефективній взаємодії учасників освітнього процесу. Майбутні учителі повинні вміти не лише грамотно викладати навчальний матеріал, а й ефективно комунікувати з учнями, створюючи атмосферу довіри, взаєморозуміння та безпеки.

2. Використання правильних комунікативних стратегій, допомагає учителю підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови, зацікавити учнів навчальним матеріалом, проводити уроки цікаво та інтерактивно. Також важливим є вміння адаптувати свої комунікативні стратегії до різних ситуацій.

3. Майбутні учителі іноземної мови повинні володіти високим рівнем лінгвістичної компетенції, яка передбачає належне використання мовних засобів у різних контекстах. Лінгвістична компетенція включає в себе не лише знання правил, а й здатність адаптувати мову до конкретної ситуації, обирати відповідні мовні засоби та конструкції для вираження своїх думок. Це дозволяє учителю успішно ділитися знаннями та розуміти потреби та запити учнів.

4. Учитель польської мови не лише передає учням необхідні лінгвістичні знання, але й знайомить їх з культурними аспектами використання мови, що є важливою складовою комунікативної компетентності. Через мовленнєву діяльність учні знайомляться із традиціями, цінностями, менталітетом народу, мову якого вони вивчають.

5. Вагомим у процесі формування комунікативної компетентності є інтеграція теоретичних знань із практичними навичками, оскільки вона забезпечує ефективне застосування теоретичного матеріалу в реальних умовах освітнього процесу. Це також дозволяє створювати нові інноваційні підходи до навчання польської мови, тобто використовувати мультимедійні технології, інтерактивні методи навчання та проектної діяльності, що забезпечує ефективне засвоєння теоретичних знань та подальше їх практичне застосування в процесі комунікації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У статті розглянуто значення комунікативної компетентності як однієї з ключових складових професійної підготовки майбутніх учителів польської мови. Проведений аналіз доводить, що

комунікативна компетентність є не лише інструментом ефективної міжособистісної взаємодії, але й важливим чинником успішного навчання іноземної мови в умовах сучасних освітніх викликів. Формування комунікативної компетентності у майбутніх педагогів передбачає розвиток їх здатності спілкуватися іноземною мовою, здійснювати міжкультурну взаємодію та вміти застосовувати отримані знання у професійній діяльності.

Особлива увага має бути приділена практичному аспекту підготовки майбутніх учителів, зокрема через організацію тренінгів,

мовних практик, стажувань, міжнародну академічну мобільність та залучення міжкультурного компоненту в навчальний процес. Таким чином, формування комунікативної компетентності є не лише важливим етапом професійного становлення майбутніх учителів польської мови, але й запорукою їхньої успішної інтеграції в освітній простір.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі особливостей формування комунікативної компетентності майбутніх учителів польської мови засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрощук І. Комунікативна компетентність як важливий засіб ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. *Молодь і ринок*, № 3–4 (201–202). 2022. С. 34–38.
2. Бібік Н. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського: зб. наук. пр. Серія: Педагогіка і психологія*. Вип. 34. 2011. С. 220–224.
3. Бідюк Н. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя філолога: зміст та структура. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: Збірник наукових праць третьої Міжнародної науково-практичної конференції (12–14 листопада 2012 р.)*. Львів, 2012. С. 158–160.
4. Болотнікова А., Король Т. Формування комунікативних навичок на початковому етапі навчання польської мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Випуск 56, том 4. 2022. С. 9–15.
5. Гончарук В., Подлевська Н., Живолуп В. Професійна комунікативна компетентність у системі фахової підготовки майбутніх філологів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 194. 2021. С. 89–94.
6. Дубовицька Т. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності у студентів педагогічних спеціальностей. *Психологія і педагогіка: науково-практичний журнал*, № 3. 2012. С. 45–52.
7. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. [Електронний ресурс]. URL: http://www.khotivnkv.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf
8. Коротун О. Сучасні підходи до іншомовної підготовки різних категорій дорослих у процесі неформальної освіти. [Електронний ресурс]. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/356301.pdf>
9. Кравченко-Дзондза О. Формування комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення дисциплін філологічного циклу. *Молодь і ринок*, № 7. 2014. С. 98–102.
10. Мамчур Л. Комунікативна компетентність особистості: її роль і значення в успішному спілкуванні. [Електронний ресурс]. URL: [file:///C:/Users/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87/Downloads/znpudpu_2006_2_27%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%87/Downloads/znpudpu_2006_2_27%20(2).pdf)
11. Bachman L. *Fundamental considerations in language testing*. Oxford: Oxford University Press. 400 p.
12. Byram M. *From Foreign Language Education to Education for Intercultural Citizenship: Essays and Reflections*. Multilingual Matters. 2008. 220 p.
13. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. № 1, pp. 1–47.
14. Chomsky N. *On nature of language*. New York: Cambridge University Press. 2012. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/on-nature-and-language/210D36D24C9F0397E7599D6AB5F2ACB1>
15. Deardorff D. The Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*, 10(3). 2006. pp. 241–266.
16. Hymes D. On Communicative Competence. In J. Pride, & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics*. pp. 269–285.
17. Jackson J. *Introducing language and intercultural communication*. Routledge. 2014. 432 p.